შესავალი თანამედროვე აზროვნებაში

II

წიგნი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 2014

კრებულში შეტანილია სხვადასხვა დროს მოღვაწე ცნობილ მოაზროვნეთა ნაშრომები სრულად ან ნაწყვეტების სახით. წიგნი განკუთვნილია სახელმძღვანელოდ ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის ყველა ფაკულტეტის პირველკურსელთათვის საგანში — შესავალი კურსი თანამედროვე აზროვნებაში.

ტექსტები თარგმნეს:

ფილიპე გოგიჩაიშვილმა — ადამ სმითის „გამოკვლევები ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზთა შესახებ“; გიგა ზედანიამ — იმანუელ კანტის „პასუხი კითხვაზე: რა არის განმანათლებლობა?“; მთარგმნელთა ჯგუფმა — დარვინის „სახეობათა წარმოშობა“; თამარ ცხადაძემ — მილის „თავისუფლების შესახებ“.

კარლ მარქსის „კომუნისტური პარტიის მანიფესტი“ იბეჭდება გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველოს“ (თბილისი) 1974 წლის გამოცემის მიხედვით.

შესავალი და კომენტარები დაურთეს:

დიმიტრი ჯაფარიძემ (ადამ სმითი); გიგა ზედანიამ – (იმანუელ კანტი);
გიორგი მაისურაძემ (კარლ მარქსი); დავით თარხნიშვილმა (ჩარლზ დარვინი);
თამარ ცხადაძემ (ჯონ სტიუარტ მილი); ბელა წიფურიამ (ილია ჭავჭავაძე).

დაკაბადონება: ქეთევან გოგავა

გარეკანის დიზაინი: მანანა არაბული

მეხუთე გადამუშავებული გამოცემა

ISBN 978-9941-18-208-2

ISBN 978-9941-18-210-5

© **ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი,** 2006, 2007, 2010, 2013, 2014
Ilia State University, 2006, 2007, 2010, 2013, 2014

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
ქაქუცა ჩოლოყაშვილის 3/5, თბილისი, 0162, საქართველო

ILIA STATE UNIVERSITY PRESS
3/5 Cholokashvili Ave, Tbilisi, 0162, Georgia

სარჩევი

წინათქმა 5

ადამ სმითი 7

შესავალი 7

გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა
და მიზეზების შესახებ 17

იმანუელ კანტი 57

შესავალი 57

პასუხი შეკითხვაზე:
რა არის განმანათლებლობა? 60

კარლ მარქსი 67

შესავალი 67

კომუნისტური პარტიის მანიფესტი 72

ჩარლზ დარვინი 110

შესავალი 110

სახეობათა წარმოშობისა და არსებობისათვის
ბრძოლაში უპირატესობის მქონე სახეობების გადარჩენის შესახებ 123

ჯონ სტიუარტ მილი 237

შესავალი 237

თავისუფლების შესახებ 248

ილია ჭავჭავაძე 324

შესავალი 324

რჩეული წერილები 332

წინათქმა

ეს წიგნი წარმოადგენს შესავალს დასავლური აზროვნების ისტორიაში. ესაა ყველაზე დიდი მოაზროვნეების ყველაზე გავლენიანი ტექსტების ნაკრები, რომლებიც დასავლური ცივილიზაციის წიაღში შექმნილა.

ხშირად ჩვენ გვგონია, თითქოს სამყაროს გასაგებად საკმარისი იყოს ჩვენი აზროვნება მივმართოთ მასზე; თითქოს ჩვენსა და სამყაროს შორის არაფერი იდგეს, რაც აზროვნების მცდელობას ხელს შეუწყობდა ან შეუშლიდა. ეს, რასაკვირველია, მცდარი წარმოდგენაა, პირველ რიგში იმიტომ, რომ აზროვნებას არავინ არასოდეს იწყებს ცარიელ სივრცეში, ვაკუუმში. ჩვენ აზროვნება ყოველთვის უკვე მომზადებულია იმ ადამიანების ფიქრებით, რომელებიც ჩვენამდე ცხოვრობდნენ. წინამორბედთა აზრები ჩვენთვის ნიადაგიცაა და ჰორიზონტიც. საკუთარი აზრის მოფიქრება მხოლოდ სხვა, სხვების, წინმსწრები აზრების ფონზე შეიძლება.

აზროვნება, რომელზეც ახლა ვსაუბრობ, ცდილობს პასუხები მოუნახოს ყველაზე მნიშვნელოვან შეკითხვებს: როგორაა სამყარო მოწყობილი? რა არის რელიგია? როგორია სახელმწიფოს აგებულება? რა არის თავისუფლება? როგორია საზოგადოების ლოგიკა და ცოცხალი ბუნების კანონები? როგორ არის შესაძლებელი სამყაროს შემეცნება? რანაირად ხდება სიმდიდრის დაგროვება? როგორი უნდა იყოს ქალის ადგილი საზოგადოებაში?

ბუნებრივია, რომ ამ და ბევრი სხვა ფუნდამენტური საკითხისადმი მიძღვნილი ტექსტები, რომლებსაც ამ კრებულში შეხვდებით, ცოდნის სხვადასხვა სფეროდანაა აღებული: ფილოსოფიიდან, თეოლოგიიდან, პოლიტიკის მეცნიერებიდან, ბიოლოგიიდან, ეკონომიკიდან, ფსიქოლოგიიდან და ა. შ. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ყველა ეს ტექსტი განუმეორებელია და ჩაუნაცვლებადი. ეს იმას ნიშნავს, რომ ამ ტექსტების წაკითხვის გარეშე თქვენ ვერ მოახერხებთ სრულყოფილად გაიგოთ მათში გადმოცემული იდეები. მაგალითისათვის, პლატონის ფილოსოფიის გასაგებად სწორედაც რომ მისი დიალოგი „სახელმწიფო“ უნდა წაიკითხოთ; ენციკლოპედიის, ვიკიპედიისა თუ სახელმძღვანელოს გაცნობა თქვენ ამ ფილოსოფიაზე რაღაც ინფორმაციას მოგაწოდებთ, მაგრამ მისი გაგებისათვის თავად ავტორის ტექსტია აუცილებელი. სხვათა შორის, არსებობენ მნიშვნელოვანი ავტორები, რომელთა შესახებაც იმავეს ვერ ვიტყვით. მაგალითად, ნიუტონმა თავისი რევოლუციური აღმოჩენები ფიზიკაში, რასაკვირველია, საკუთარ ნაწარმოებებში გადმოსცა. მაგრამ დღეს ჩვენ ნიუტონის კანონებს ფიზიკის სახელმძღვანელოდან ვსწავლობთ და არავინ გვთხოვს თვითონ ნიუტონის წიგნების წაკითხვას. ამიტომაც ვერ მოხვდნენ ისინი ჩვენს ამ კრებულში. მაგრამ ტექსტები, რომლებიც მასში შევიტანეთ, სხვა სახისაა. მათი წაკითხვის გარეშე კარგ განათლებას ვერ მივიღებთ, რადგან სწორედ მათი კითხვის პროცესში ისწავლება აზროვნება ყველაზე ეფექტიანად.

ეს არცაა გასაკვირი. აზროვნების საუკეთესო სკოლა მართლაც მისი ისტორიის შესწავლაა. ცხადია, არანაირი გარანტია არ არსებობს იმისა, რომ ის, ვინც აზროვნების ისტორიას შეისწავლის, თავადაც მოახერხებს ორიგინალურ და თვითმყოფად აზროვნებას.

მაგრამ არსებობს სხვა გარანტია – ვისაც არ ეცოდინება აზროვნების ისტორია, მისი ნებისმიერი მცდელობა ამ მიმართულებით მარცხისათვის იქნება განწირული.

არადა, აზროვნება და თავისუფლება მჭიდრო კავშირშია ერთმანეთთან. ამიტომ იყო, რომ ძველად მონას მხოლოდ ხელობას ასწავლიდნენ, თავისუფალი ადამიანი კი იძენდა „თავისუფალი ხელოვნებების“ შესახებ ცოდნას, რომელიც, მნიშვნელოვანწილად, ამ წიგნში გადმოცემული სწავლებების მსგავსი იყო. თანამედროვე ეპოქაში ეს ძველი განსხვავება მონასა და თავისუფალს შორის, საბედნიეროდ, აღარ არსებობს; მაგრამ თავისუფლად აზროვნების შესაძლებლობა ჩვენს დროშიც პრივილეგიაა. ლიბერალური განათლება (ლათინური სიტყვიდან “liber”, თავისუფალი) სწორედ იმისათვის არსებობს, რომ ეს შესაძლებლობა მისცეს სტუდენტებს.

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტში ლიბერალური განათლების მისაღებად სწორედ ის კურსია საჭირო, რომლისთვისაც წინამდებარე წიგნი შექმნეს ამ უნივერსიტეტის პროფესორებმა. ეს კურსი სტუდენტებს საშუალებას აძლევს, გააზრებულად აირჩიონ მომავალი პროფესია, ჩამოიყალიბონ ღირებულებითი მიდგომა ყველაზე მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი საკითხების მიმართ და მოემზადონ იმ გამოწვევისა და სიამოვნებისათვის, რასაც თავისუფალი აზროვნება ჰქვია.

გიგა ზედანია

ადამ სმითი

(1723-1790)

შესავალი

შოტლანდიელი ფილოსოფოსის და პოლიტიკური ეკონომისტის, ადამ სმითის მოღვაწეობას უკავშირებენ თანამედროვე ეკონომიკური მეცნიერების, კერძოდ კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიის ჩამოყალიბებას.

მისი დაბადების ზუსტი თარიღი უცნობია, ხოლო ნათლობის თარიღია 1723 წლის 5 ივნისი. იგი დაიბდა შოტლანდიის ქალაქ კირკოლდში, ედინბურგთან ახლოს, მებაჟის ოჯახში. უკვე 14 წლის ასაკში გლაზგოს უნივერსიტეტის სტუდენტი გახდა, რომელიც 3 წლის შემდეგ, 1740 წელს დაამთავრა. როგორც საუკეთესო სტუდენტმა, მიიღო სტიპენდია ოქსფორდის უნივერსიტეტის ბალიოლის კოლეჯში სწავლის გასაგრძელებლად, სადაც 1746 წლამდე დაჰყო. ოქსფორდიდან ადამ სმითი ედინბურგში დაბრუნდა და ლექციების კითხვა დაიწყო ინგლისურ ლიტერატურასა და პოლიტიკურ ეკონომიაში. 28 წლის ასაკში, 1751 წელს იგი დანიშნული იქნა ლოგიკის პროფესორად გლაზგოს უნივერსიტეტში, ხოლო ოდნავ მოგვიანებით გადაინაცვლა ზნეობრივი ფილოსოფიის კათედრაზე, სადაც ასწავლიდა 1764 წლამდე. 1759 წელს გამოსცა ნაშრომი მორალური გრძნობების თეორია", რომელმაც მას პოპულარობა მოუტანა.

1764 წელს ადამ სმითმა მიიღო მიმზიდველი შეთავაზება ჰერცოგ ბექლიუსაგან რომ ყოფილიყო მის შვილის მეურვე და თანმხლები პირი ევროპაში მოგზაურობისას. ეს წინადადება იმდენად მიმზიდველი იყო მატერიალური თვლსაზრისით, რომ სმითმა მიატოვა აკადემიური საქმიანობა და ახალგაზრდა ჰერცოგთან ერთად იმოგზაურა 2 წლის განმავლობაში 1766 წლამდე. ევროპაში მოგზაურობამ საშუალება მისცა მას შეხვედროდა იმ დროის უდიდესი მოაზროვნეებს ვოლტერს, ჰიუმს, დალამბერს, კენეს, ტიურგოს და ა.შ. სწორედ ამ შეხვედრების საფუძველზე მიღებულმა ახალმა ცოდნამ და იდეებმა კულტურის, მმართველობის და ეკონომიკის სფეროებში საშუალება მისცა მას ჯერ კიდევ ევროპაში მოგზაურობისას დაეწყო მუშაობა მის უკვდავ ნაშრომზე „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ". ნაშრომი დასრულებული იქნა 1776 წელს და გამოქვეყნებისთანავე დიდი პოპულარობა მოიპოვა. 18-ე საუკუნის ბოლომდე ნაშრომი შვიდჯერ იქნა გამოცემული, მათ შორის ოთხჯერ ავტორის სიცოცხლეში.

1778 წელს ადამ სმითი ედინბურგში შოტლანდიის საბაჟო კომისრის პოსტზე დაინიშნა, სადაც სიცოცხლის ბოლომდე დაჰყო.

თავის ეპოქალური მნიშვნელობის ნაშრომს „კვლევა ერების სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ" ავტორი დაახლოებით ათი წლის განმავლობაში ქმნიდა. იმ დროისათვის ვერავინ წარმოიდგენდა, რომ 1776 წელს ლონდონელი

საზოგადოების წინაშე წარდგენილი ნაშრომი თავის მნიშვნელობას XXI საუკუნეშიც კი არ დაკარგავდა და განსაკუთრებული ინტერესის საგანი იქნებოდა.

ადამიანის საქმიანობის ძირითად მოტივად სმითი მიიჩნევდა ინდივიდის ლტოლვას საკუთარი კეთილდღეობის გასაუმჯობესებლად. პირადი კეთილდღეობის განმტკიცებით, ადამიანი საბოლოო ჯამში ხელს უწყობს საერთო კეთილდღეობის გაუმჯობესებასაც. ამგვარი ლტოლვა განაპირობებს ყველა ქმედებებს და აყალიბებს სამართლიან და რაციონალურ წესრიგს საზოგადოებაში. ამ მოვლენას ავტორმა „ბაზრის უხილავი ხელი“ უწოდა.

საზოგადოების სიმდიდრის წყაროდ იგი ორ მთავარ ფაქტორს: საქონლის წარმოებასა და მოხმარების მოცულობებს მიიჩნევს. ასევე განსაკუთრებული ღირებულების მატარებელია ავტორის მიგნება შრომის განაწილების შესახებ. სწორედ შრომის განაწილებას თვლიდა იგი ეკონომიკური პროგრესის განმაპირობებელ ფაქტორად. ქინძისთავის მანუფაქტურის მაგალითზე ნათლად იქნა წარმოჩენილი, თუ როგორ იზრდება შრომის მოცულობა სპეციალიზაციის შედეგად. შრომის განაწილების ცალკეული შეხედულებები ჯერ კიდევ სმითის წინამორბედების მიერაა შესწავლილი, თუმცა მან აღნიშნულ თემას განსაკუთრებული მნიშვნელობა შესძინა და დაადასტურა, რომ სიმდიდრის წყაროს სწორედ შრომა წარმოადგენს.

ადამ სმითმა ასევე საფუძველი ჩაუყარა შრომის ღირებულების თეორიას, რომლის ძირითადი საფუძველია საქონლის ღირებულების განსაზღვრა იმ შრომის საფუძველზე, რაც საქონლის დასამზადებლად დაიხარჯა. გაწეული შრომის მოცულობა ასევე განსაზღვრავს საქონლის გაცვლით ღირებულებასაც.

ასევე მნიშვნელოვანია ავტორისეული ხედვა კლასობრივი სტრუქტურის შესახებ. კერძოდ, მან გამოყო ძირითადი კლასები: მიწათმფლობელები, ფინანსური (სესხის გამცემი) კაპიტალისტები და ღარიბი მუშახელი. ხელფასის, მოგებისა და მიწის რენტის თეორიები ღრმა განსწავლულობის საფუძველზე იქნა ჩამოყალიბებული.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ის მოსაზრება, რომ ქვეყნის სიმდიდრისა და განვითარების მთავარ პირობას შეადგენს „Laissez-faire“-ის პრინციპი, რაც სამეურნეო საქმიანობის თავისუფლებას გულისხმობს. რაც უფრო მცირეა სახელმწიფოს ჩარევა ეკონომიკურ ცხოვრებაში, მით უკეთესი პირობები იქმნება მისი განვითარებისათვის. სახელმწიფოს მხრივ რეგულირების პრაქტიკის გაძლიერების საჭიროება მაშინ დგება, როდესაც საზოგადოებრივ კეთილდღეობას საფრთხე ემუქრება.

ადამ სმითის კვლევამ განსაკუთრებული სიცხადით გამოავლინა მერკანტილისტური იდეების მცდარი ხედვა ოქროსა და ვერცხლის დაგროვების უპირატესობის შესახებ. კვლევამ გვიჩვენა, რომ ქვეყნის სიმდიდრის წყაროს წარმოადგენს მატერიალური დოვლათის შექმნა. მერკანტილური სისტემა წარმოადგენდა დიდი ბრიტანეთი ეკონომიკური პოლიტიკის საფუძველს სმითის სიცოცხლეში. კვლევა წარმოადგენს მერკანტილური სისტემის ბრწყინვალე კრიტიკას, რომელიც ნათ-

ლად წარმოაჩენს ამ სისტემის განვითარების ისტორიას რომის იმპერიის დაცემის შემდგომ პერიოდიდან ვიდრე შუა საუკუნეებამდე.

სმითი სამრეწველო ბურჟუაზიის იდეოლოგი იყო, რომელიც ილაშქრებდა კაპიტალიზმის განვითარებისათვის ისეთი ხელისშემშლელი ფაქტორების წინააღმდეგ, როგორსაც წარმოადგენენ ფეოდალური გადმონაშთები.

მთლიანობაში სმითის დამსახურება ისტორიული ხასიათისაა, რადგან მან შეძლო ჩამოეყალიბებინა პოლიტიკური ეკონომიის საფუძვლები იმ დროისათვის დაგროვილი ეკონომიკური ცოდნის თავმოყრისა და სისტემატიზაციის მეშვეობით. მისი კვლევები წარმოადგენენ XVIII საუკუნის საზოგადოებრივი აზრის უმაღლეს მწვერვალს, რომლებმაც სათავე დაუდეს შემდგომი პერიოდის ახალი ეკონომიკური თეორიების ევოლუციას და მომავალი თაობების აზროვნებაში დამკვიდრებას.

ადამ სმითი გარდაიცვალა 1790 წელს.

გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ

(მოკლე ანალიზი)

ნაშრომმა ახალი ცოდნა შექმნა ეკონომიკის სფეროში, სადაც ავტორი ილაშქრებს მის ეპოქაში გამეფებული მერკანტილური სისტემის წინააღმდეგ, ამასთანავე იძლევა ადამიანის ბუნებრივ მიდრეკილებებზე და სოციალურ ურთიერთობებზე დაფუძნებული ეკონომიკური სისტემის ბრწყინვალე აღწერას. ნათელი, გასაგები ენით არის დახასიათებული სოფლის საზოგადოება, აგრეთვე თუ როგორ აღმოცენდა საქალაქო საზოგადოება და როგორი იყო ურთიერთდამოკიდებულება ამ ორ სივრცეს შორის. ქალაქი, თავის განვითარების კვალობაზე, დამოკიდებულია სოფელზე. ეს უკანასკნელი კი თავის მხრივ ავლენს ქალაქზე დამოკიდებულებას, რომელიც მისთვის ჭარბი პროდუქტის გასაღების ბაზარს წარმოადგენს.

კარგად არის აღწერილი, თუ როგორი იყო ფეოდალური ევროპა და დროთა განმავლობაში როგორი ცვლილებები განიცადა მან. ასევე საინტერესოდ არის წარმოდგენილი სავაჭრო ურთიერთობებისა და თავისუფალი ქალაქების აღმოცენების პროცესი. ფეოდალური წყობილების პირობებში სიმდიდრე მემამულეთა და დიდგვაროვანთა ხელში იყი კონცენტრირებული. მოგვიანებით, ვაჭრობის განვითარების კვალობაზე, მათ დაკარგეს თავიანთი ძალაუფლება და ძველი დიდება. თავისუფალი ქალაქების განვითარებამ აიძულა ისინი დამორჩილებოდნენ გონიერი მმართველობის პრინციპებს და სოფლად დამკვიდრებულიყო წესრიგი და პიროვნების თავისუფლება. წარსულს ჩაბარდა ფეოდალური სისტემის მანკირებანი, რომელიც ადამიანებს, გამომდინარე მათი სოციალური მდგომარეობიდან, განხვავებულად აღიქვამდა. ახალი სისტემა და კანონმდებლობა კი ადამიანებს, განურჩევნად მათი სოციალური მდგომარეობისა, თითქმის ერთგვაროვნად განიხილავდა, რაც სამოქალაქო სამართლიანობის დამკვიდრებას უწყობდა ხელს. სამართლებრივი სისტემის გაძლიერებამ კი კაპიტალიზმის განვითარებას

მძლავრი ბიძგი მისცა, ვინაიდან ინვესტირების პროცესს კაპიტალის დაცულობის შეგრძნება მიანიჭა.

ევროპის ისტორიის ავტორისეული ხედვა პრაქტიკულად ქალაქების დაარსებისა და განვითარების ისტორიას წარმოადგენს. ქალაქების ზრდა ეკონომიკური პროგრესის საფუძველი გახლდათ. ერთის მხივ ქალაქები მნიშვნელოვანწილად იყვნენ სოფელზე დამოკიდებულნი, როგორც ნედლი პროდუქტის მომწოდებელზე. მეორე მხრივ კი ქალაქებმა იტვირთეს ევროპაში როგორც ეკონომიკური, ასევე პოლიტიკური განვითარების უზრუნველეყოფის მისია. სწორედ ქალაქების აღმოცენებამ უზრუნველყო ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარება მაშინ, როდესაც მსხვილი მემამულენი ეკონომიკური სტაგნაციისა და პოლიტიკური ჩაგვრის წესს ამკვიდრებდნენ. მემამულეებისაგან განსხვავებით ვაჭრებისა და მრეწველების საქმიანობას შედეგად მოსდევდა ეკონომიკური ზრდა და საზოგადოებრივი წინსვლა. ამგვარად, სმითი ცალსახად უპირატესობას ანიჭებს ახლად აღმოცენებულ სოციალურ კლასს, თვლიდა რა, რომ სწორედ ისინი წარმოადგენენ საზოგადოებრივი, პოლიტიკური და ეკონომიკური წინსვლის გარანტს.

პირველი და მეორე წიგნები აღწერენ შრომის დანაწილებას, თუ როგორ უწყობს ხელს ამგვარი დანაწილება საზოგადოებაში სიმდიდრის წარმოქმნას, რომელიც ამ საზოგადოების წევრებს შორის ნაწილდება. შრომის განაწილება ასევე ხელს უწყობს ტექნოლოგიურ პროგრესს, აიძულებს რა მშრომელებს მუდმივად იზრუნონ თავიანთი თავიანთი საქმიანობის დახვეწისა და გაუმჯობესების გზებზე.

მესამე წიგნში განხილულია დიდი ბრიტანეთის საზოგადოებრივი განვითარების ისტორია მიწათმოქმედების და საერთაშორისო ვაჭრობის ეპოქაში. ავტორს ღრმად სჯერა, რომ რომის იმპერიის დაცემამ და ფეოდალიზმის აღზევებამ შეაფერხა საზოგადოებრივი განვითარება და განაპირობა დაბალი ეფექტიანობა წარმოქმნა.

მეოთხე წიგნი აკრიტიკებს „მერკანტილურ ვაჭრობას", რომელიც დამახასიათებელი იყო სმითის დროინდელი ევროპისათვის. კრიტიკის მთავარი სამიზნე გახლავთ ის, რომ მერკანტილიზმი ხელს უწყობს დოვლათის და ღირებულების გაიგივებას ძვირფას ლითონებთან. ავტორის მოსაზრებით, ეროვნული სიმდიდრის ნამდვილ საზომს წარმოადგენს იმ საქონლისა და მომსახურების მოცულობა, რომელსაც საზოგადოება ქმნის. ეროვნული კეთილდღეობა უმჯობესდება არა ლითონის მარაგის დაგროვებით, არამედ საწარმოო და სავაჭრო საქმიანობების, ბაზრის მოცულობის ზრდის კვალობაზე.

ნაშრომის ძირითად მოსაზრებას წარმოადგენს ის, რომ ეკონომიკური სისტემა თუ მას მაქსიმალურ თავისუფლებას მივანიჭებთ, თვითრეგულირებადი ხასიათისაა. ეს არის ე.წ. „უხილავი ხელის" იდეა. თვითრეგულირებისა და მაქსიმალური ეფექტიანობის გამოვლენას საფრთხეს უქმნის მონოპოლების, საგადასახადო პრეფერენციების, ლობისტური ჯგუფების და სხვადასხვა პრივილეგიების არსებობა, ვინაიდან აღნიშნული მექანიზმები სასათბურე პირობებს უქმნიან საზოგადოების ერთ ჯგუფს დანარჩენი წევრების ხარჯზე.